

Nematomai finansai

Asmeninių ir
šeimos finansų
valdymo gidas

Kodėl svarbu planuoti finansus?

Finansinį stabilumą lemia ne sėkmė, o kasdieniai sprendimai. Sąmoningai valdydami pinigus, galime sumažinti išlaidas, geriau paskirstyti pajamas ir apsaugoti save nuo netikėtų finansinių sunkumų.

Dažnas finansų valdymą atideda „rytojui“ arba mano, kad tai svarbu tik turint daug pinigų. Tačiau yra priešingai – būtent kai jų nedaug, reikia didžiausio dėmesio ir sąmoningumo. Gebėjimas planuoti, atskirti būtinybes nuo norų ir valdyti net mažas sumas padeda išvengti skolų ir kuria saugumo jausmą.

„Nematomi finansai“ – tai paprastos taisyklės ir įpročiai, kurie, įgijus juos, tampa nematomais pagalbininkais kasdienybėje. Jie padeda planuoti biudžetą, taupyti, skolintis atsakingai ir ramiau žvelgti į ateitį.

Finansinė gerovė prasideda nuo mažų, bet nuoseklių žingsnių. Pradėkite šiandien – užrašykite dienos išlaidas ar atsidėkite kelis eurus „saugumo pagalvei“. Maži įpročiai sukuria tvirtą pagrindą ramesniam gyvenimui.

TURINYS

- 3** Žodynėlis
- 5** Finansų valdymo pagrindai
- 7** Protingas išlaidavimas ir taupymas
- 10** Atsakingas skolinimasis
- 13** Finansinės schemas ir sukčiai
- 15** Investavimas ir kaupimas ateičiai
- 18** Naudingi įrankiai

ŽODYNĖLIS

Finansuose gausu terminų, kurie gali pasirodyti painūs.

Tam, kad jaustumėtės drąsiau, pirmiausia pravartu susipažinti su pagrindinėmis sąvokomis.

Štai keletas esminių terminų su paaiškinimais:

Anuitetas – paskolos grąžinimo būdas, kai kiekvieną mėnesį mokama ta pati suma (į ją įeina ir skola, ir palūkanos).

BVKKMN (bendros vartojimo kredito kainos metinė norma) – procentas, rodantis, kiek iš viso kainuoja paskola per metus, įskaitant visus mokesčius.

Bruto ir Neto – bruto – tai atlyginimas „ant popieriaus“, neto – tai suma, kurią gaunate „į rankas“.

Diversifikacija – investicijų paskirstymas skirtingoms sritims (pvz., dalis į akcijas, dalis į obligacijas), kad sumažėtų rizika.

Dividendai – pelno dalis, kurią įmonė išmoka savo akcininkams.

EURIBOR – Europos tarpbankinių palūkanų norma. Pagal ją skaičiuojamos kintamos palūkanos paskoloms eurais.

GPM (gyventojų pajamų mokestis) – mokestis, kurį mokame nuo gaunamų pajamų, atlyginimo ar pelno iš investicijų.

Infliacija – kai kainos kyla, o pinigų perkamumo galia mažėja (už tą pačią sumą nuperkame mažiau).

Įmoka – pinigų suma, kurią periodiškai mokate, pvz., už paskolą, draudimą ar fondą.

Išlaidos – viskas, kam išleidžiate pinigus: maistui, būstui, transportui, pramogoms ir kt.

Kapitalas – jūsų turimas turtas ar pinigai, kurie gali būti naudojami investavimui ar verslui.

Kreditas – pinigai, kuriuos pasiskolinate ir turite grąžinti su palūkanomis.

Kredito reitingas/istorija – įrašas apie jūsų finansinę elgseną: ar laiku mokate įmokas, turite skolų, kokios jūsų pajamos. Nuo jos priklauso, ar gausite paskolą ir kokiomis sąlygomis.

Kripto valiutos – skaitmeninės valiutos (pvz., „Bitcoin“), kurių vertė labai svyruoja. Rizikinga investicija, nes nėra reguliuojama bankų ar valstybių.

Likvidumas – kaip greitai investiciją galima paversti pinigais. Pvz., pinigai sąskaitoje labai likvidūs, o nekilnojamas turtas – mažiau.

Lizingas – prekių (dažniausiai automobilio ar įrangos) pirkimas išsimokėtinai. Turtą naudoti galite iš karto, o nuosavybė pereina po visų įmokų.

Marža – skirtumas tarp pirkimo ir pardavimo kainos arba paskolos užstato dalis.

Palūkanos – mokestis už tai, kad naudojate pasiskolintais pinigais, arba atvirkščiai – uždirbama suma, kai savo pinigus pasiskolinate bankui ar kitam asmeniui.

Pajamos – viskas, ką uždirbate: atlyginimas, pašalpos, pensijos, papildomas uždarbis ar pajamos iš investicijų.

Pajamingumas – procentas, rodantis, kiek pelno duoda investicija.

Portfelis – visų jūsų turimų investicijų rinkinys (pvz., akcijos, obligacijos, fondai).

PVM (pridėtinės vertės mokestis) – mokestis, įtraukiamas į prekių ir paslaugų kainą (Lietuvoje dažniausiai 21 %).

Refinansavimas – turimų paskolų sujungimas ar perkėlimas į vieną, dažnai geresnėmis sąlygomis (pvz., mažesnėmis palūkanomis).

Vartojimo paskola – paskola kasdieniams poreikiams (pvz., remontui, buičiai, kelionei).

Vertybiniai popieriai – finansiniai dokumentai, suteikiantys tam tikras teises, pvz., įmonės dalį (akcijos) ar skolos įsipareigojimą (obligacijos).

FINANSŲ VALDYMO PAGRINDAI

Poreikiai ir norai – kaip atskirti?

Pirmiausia būtina atskirti, kurios išlaidos tenkina poreikius, o kurios – tik norus. **Poreikiai** – tai išlaidos, be kurių neišsiversime kasdieniame gyvenime. Pavyzdžiui, būsto nuomos ar paskolos įmokos, išlaidos maistui, transportui, komunaliniams mokesčiams, sveikatos priežiūrai, visa tai – būtini dalykai, kuriems turime skirti lėšų. Jei turime automobilį – kuras ar draudimas taip pat būtų priskirtini prie būtinųjų išlaidų. **Norai**, priešingai, apima tai, kas nėra būtina išgyvenimui – pramogas, keliones, išmaniuosius įrenginius, skanėstus, aksesuarus, naujus drabužius (jei senų dar užtenka) ir pan. Paprastai tariant, nauja žieminė striukė vaikui, kai sena suplyšo, yra poreikis, o dar viena tokia pati striukė kitos spalvos – jau noras.

Žinoma, visi turime norų ir visiškai jų atsisakyti nereikia – biudžete turi likti vietos ir mažiems džiaugsmams. Tačiau labai svarbu, kad norams tenkančios išlaidos nebūtų patiriamos būtinųjų poreikių sąskaita. Pirmiausia visuomet apmokėkite tai, kas būtina, ir tik tuomet skirkite lėšų nebūtinėms pirkiniams. Taip pat prieš perkant paklauskite savęs: „Ar man tikrai to reikia, ar tai tik spontaniškas noras?“ Dažnai noras praeina bent kelias dienas palaukus – tuomet paaiškėja, ar tas pirkinys iš tiesų vertas jūsų pinigų. Jei noras pirkti, pavyzdžiui, naują drabužį, neišnyko – galite leisti sau jį įsigyti, bet visada įsitikinkite, kad tam naudojate „laisvas“ lėšas, o ne tuos pinigus, kurie skirti sąskaitoms ar taupymui. Toks atidėliojimo įprotis padeda apsaugoti nuo impulsyvių pirkinių ir taupyti svarbesniems tikslams.

Svarbu: kai išleidžiame pinigus trumpalaikėms užgaidoms, jų gali pritrūkti netikėtiems, bet svarbiems poreikiams – tuomet tenka skolintis. Toks elgesys yra netvarus ir rodo prastą finansų valdymą. Todėl labai svarbu aiškiai atskirti poreikius nuo norų ir pastariesiems naudoti tik laisvas, jau atlikusias lėšas.

Kaip sudaryti savo biudžetą?

Asmeninis biudžetas – tai jūsų pajamų ir išlaidų planas. Turint aiškų planą, daug lengviau žinoti, ką galite sau leisti, o kur verčiau pataupyti. Biudžetas padeda išvengti nereikalingų išlaidų, sukaupti santaupų nenumatytiems atvejams ir pasiekti finansinius tikslus.

Pirmiausia suskaičiuokite planuojamas mėnesio įplaukas – sudėkite atlyginimą, papildomas pajamas (pvz. iš nekilnojamojo turto ar žemės nuomos), pašalpas, išmokas, stipendijas ar pensiją.

Sekantis žingsnis – sudaryti kito mėnesio planą: nuspręskite, kiek skirsite būsto išlaidoms, maistui, transportui, pramogoms ir t. t. Planuodami išlaidas, atskirkite, kurias galite laikyti fiksuotomis (pastoviomis) – pvz., nuomos mokesčiai, interneto ar mobiliojo ryšio abonementas, paskolos įmoka, ir pan. – jų dydis nekinta kas mėnesį. Kitos išlaidos bus kintamos – pvz., už maistą, už elektrą ar dujas, degalus, pramogas – jas reikės stebėti atidžiau, nes jos gali svyruoti.

Galiausiai – laikydamiesi sudaryto plano fiksuokite visas savo išlaidas. Tai pareikalaus šiek tiek disciplinos, bet rezultatai pajusite greitai: aiškiai matysite, kur dingsta pinigai, ir galėsite priimti geresnius sprendimus dėl savo išlaidų.

Pradėję planuoti biudžetą, galite pasitelkti įvairias priemones, kad palengvintumėte sau gyvenimą. Kai kuriems užtenka seno gero užrašų sąsiuvinio, kiti kuria lentelės kompiuteryje, o tretį naudojami specialiomis mobiliosiomis programėlėmis biudžetui sekti. Svarbu pasirinkti tai, kas jums patogiu, kad biudžeto pildymas netaptų kančia ir jo neapleistumėte. Patikrinkite, ar jūsų banko programėlėje galite sekėti išlaidas – pavyzdžiui, jei atsiskaitote kortele, galima automatiškai suskirstyti išlaidas pagal pobūdį ir matyti, kam išleidote daugiausiai. Šio gido gale taip pat rasite šabloną, jei taip jums patogiau. Išbandykite kelis variantus ir raskite sau tinkamiausią – svarbu, kad turėtumėte aiškų savo pinigų vaizdą.

Trumpai: finansų valdymo esmė – išleisti mažiau, nei uždirbate. Skirtumą pasistenkite atidėti – tai taps jūsų finansiniu rezervu arba leis sukaupti norams. Sekite savo išlaidas, kad žinotumėte, kur pinigai išeina – net smulkios kasdienės išlaidos gali sudaryti reikšmingą sumą per metus. Planuodami pirkinius ir vengdami spontaniško švaistymo, lengviau išlaikysite išlaidų kontrolę. O radę būdą, kaip kiekvieną mėnesį atidėti bent dalį pajamų, sukursite sau finansinę pagalbę, suteikiančią saugumo jausmą nuspėjamai ateičiai.

„50-30-20“ taisyklė

Pagal 50-30-20 modelį, 50% pajamų reikėtų skirti būtiniausioms reikmėms (poreikiams) – būsto nuomai ar paskolos įmokai, maistui, transportui, komunaliniams mokesčiams ir kt. 30% pajamų galima skirti norams – tai būtų išlaidos laisvalaikiui, pramogoms, hobiams, nebūtinėms pirkiniams. Likusieji 20% pajamų turėtų būti atidėti santaupoms ar investicijoms – pirmiausia finansinės pagalvės (rezervų) kaupimui, o vėliau ir ilgalaikiam taupymui. Žinoma, gyvenime gali pasitaikyti įvairių situacijų, todėl 50-30-20 santykis nebūtinai tiks visiems. Mažesnes pajamas gaunantiems asmenims gali būti sunku 30% pajamų skirti nebūtinėms dalykams – galbūt visos pajamos bus sunaudojamos poreikiams ir mažesnei daliai santaupų. Tuo tarpu uždirbantys daugiau galbūt neišnaudos visų 50% poreikiams – tuomet likutį taip pat pravartu nukreipti taupymui arba investavimui. Svarbiausia – kiekvieną mėnesį stengtis bent kažkiek atidėti santaupoms. Net ir 10% pajamų atsidėjimas per ilgą laiką sukaupta apčiuopiamą sumą, o įpratę reguliariai taupyti galėsite šią dalį didinti.

PROTINGAS IŠLAIDAVIMAS IR TAUPYMAS

Kur pinigai „nuteka“ veltui?

Kasdienės išlaidos sudaro didelę dalį mūsų biudžeto, todėl įgudus jas kontroliuoti, galima rasti nemažai galimybių sutaupyti. Protingas išlaidavimas – tai nereikalingų pirkinių atsisakymas, mažesni kasdieniai „nutekėjimai“ ir efektyvesnis resursų (pvz., energijos) naudojimas.

Taupykite energiją namuose: komunaliniai mokesčiai – viena didžiausių namų ūkio biudžeto eilučių, ypač žiemą. Tačiau taupyti galima ne tik išjungiant šviesą išeinant iš kambario – pakeitus senas lemputes į LED, energijos suvartojimas gali sumažėti net kelis kartus. O jei turite įprotį pamiršti išjungti šviesą, įsirenkite judesio

daviklius koridoriuje ar vonioje – smulkmena, kuri atsiperka per kelis mėnesius. Gamindami virkite ne daugiau vandens, nei reikia, naudokite dangčius, o orkaitę išjunkite keliomis minutėmis anksčiau. Tik 1 °C mažesnė kambario temperatūra gali sumažinti šildymo sąskaitą apie 5–6 %. Geriau apsivilkti megztinį ar mūvėti šlepetes, nei kaitinti patalpą iki 25 °C. Dieną pravėrę užuolaidas įleiskite saulės šviesą, o vakare jas užtraukite – tai veikia kaip natūrali izoliacija. Radiatorių neužstatykite baldais – jie tiesiog šildo spintą, o ne jus. Jei turite galimybę, įsirenkite išmanųjį termostatą ar laikmatį – jis išjungs šildymą, kai nesate namuose, ir automatiškai pakels temperatūrą prieš jums grįžtant.

Planuokite apsipirkimus maistui ir venkite spontaniškų apsilankymų parduotuvėje – gerčiau susiplanuokite savaitės meniu ir sudarykite konkretų pirkinų sąrašą. Ilgiau negendančius produktus (kruopas, makaronus, šaldytą ar konservuotą maistą) pirkite didesniais kiekiais, ypač jei vyksta akcijos. Tačiau neprisipirkite greitai gendančių produktų „atsargai“, kurių nespėsite suvartoti – išmesdami maistą, išmetate ir pinigus. Beje, eikite apsipirkti tik gerai pavalgę (alkanas žmogus prisiperka daugiau nereikalingo maisto).

Taupykite transporto išlaidoms. Viešasis transportas ar dviračiai – pigesnė, bet ne visada patogi alternatyva. Tačiau jei kasdien važiuojate į darbą ar miestą tuo pačiu keliu kaip kaimynas ar kolega, susitarkite važiuoti kartu. Keli eurai per dieną gal ir neatrodo daug, bet per metus „*carpoolingas*“ gali sutaupyti šimtus. Vairuokite ramiau: lėtesnis startas, retesnis stabdymas ir tolygi greičio palaikymo kontrolė ne tik taupo degalus, bet ir mažina automobilio dėvėjimąsi. Laiku pakeista alyva, švarus oro filtras, tinkamai pripūstos padangos ar reguliariai nuvalytas variklio skyrius – tai ne tik saugumas, bet ir mažesnės kuro sąnaudos. Statykite automobilį pavėsyje ar po stogeliu, kad karštis ir šaltis mažiau paveiktų akumuliatorių ir dažus. Laikui bėgant tokia priežiūra gali išgelbėti nuo brangios remonto sąskaitos.

Peržiūrėkite prenumeratas ir abonementus (pvz., kabelinė televizija, srautinio turinio platformos, sporto klubai, programėlių mokami planai). Įvertinkite, ar tikrai naudojate viskuo, už ką mokate kas mėnesį. Galbūt turite kelias panašias TV turinio platformas – pasirinkite vieną. Gal prieš pusmetį išbandėte muzikos ar sporto programėlės „premium“ planą, o bandomasis laikotarpis baigėsi – dabar kas mėnesį automatiškai nuskaičiuojama 6,99 €? Arba mokate už debesies talpyklą, kurioje seniai nieko nebekeliate? Išjungę nereikalingas prenumeratas, per metus galite sutaupyti nemenką sumą.

Bet: finansų valdymas nėra tik apie griežtą drausmę, kuri slegia. Net jei beveik visą biudžetą surija būtinieji poreikiai, numatykite mažą „malonumų fondą“ skanėstams ar mažiems pirkiniams be kaltės jausmo, pvz. 30 € per mėnesį. Tai padeda palaikyti balansą, taupyti ir pasimėgauti gyvenimu, išlaidauti protingai.

„Finansinė pagalvė“

Biudžeto planavime minėta vadinamoji finansinė pagalvė yra pinigų rezervas, skirtas nenumatytiems atvejams, kurį verta susikurti dar prieš pradedant taupyti kelionėms, pirkiniams ar investicijoms. Tai lėšos, skirtos ne malonumams, o ramybei – netikėtai sugedus automobiliui, prireikus skubaus gydymo ar praradus darbą.

Suma priklauso nuo jūsų situacijos: jei šeimoje dirba du žmonės ar turite daugiau pajamų šaltinių, rekomenduojama sukaupti tokią sumą, kuri leistų pragyventi bent 3 mėnesius be jokių pajamų. Tačiau jei esate vienintelis šeimos maitintojas, jūsų pajamos labai nepastovios arba turite paskolų – tai, suprantama, sunkiau, bet vertėtų sukaupti didesnę rezervą – 6–12 mėnesių pragyvenimo išlaidų sumą.

Finansinės pagalvės pinigus laikykite atskirai nuo kasdienių lėšų – geriausia terminuotame indėlyje, kuriame papildomai gausite nedidelę, bet garantuotą palūkanų normą. Svarbiausia – kad pinigus būtų lengva pasiekti, kai jų tikrai prireiks, bet ne taip paprasta išleisti impulsyviai.

ATSAKINGAS SKOLINIMASIS

Finansų valdymas neatsiejamas nuo sprendimų apie skolinimąsi. Kartais pasiskolinti pinigų gali būti naudinga – pavyzdžiui, įsigyjant būstą ar investuojant į išsilavinimą, paskola leidžia pasiekti tikslą anksčiau ir išskaidyti jo finansinę naštą per ilgesnį laiką. Tačiau skolinimasis visuomet įpareigoja, todėl labai svarbu tai daryti atsakingai, įvertinus visas aplinkybes.

Kada skolintis, o kada taupyti pirkiniai?

Vienas esminių klausimų – skolintis ar taupyti? Tai priklauso nuo pirkinio pobūdžio ir jūsų finansinės situacijos. Finansų ekspertai pataria skolintis tik tokiems tikslams, kurie kuria **ilgalaikę vertę**. Pavyzdžiui, nuosavas būstas – tai turtas, kuris ilgai išlaiko (ar net didina) vertę, todėl būsto paskola laikoma pateisinama finansine našta. Panašiai ir investicija į išsilavinimą gali atsipirkti didesnėmis pajamomis ateityje, tad paskola studijoms – suprantamas sprendimas. Nuosavo verslo pradžia – dar vienas atvejis, kai skolinimasis pateisinamas, nes skolintos lėšos potencialiai padidins pajamas verslui įsibėgėjus. Visos šios situacijos turi bendrą bruožą: pasiskolinti pinigai padeda kurti vertę arba turtą, duodantį grąžą ilgai.

Dar vienas iš pagrįstų atvejų skolintis – kai iškyla būtinas ir neatsilaukomas poreikis. Sugedęs vienintelis šeimos automobilis, be kurio neįmanoma pasiekti darbo ar nuvežti vaikų į mokyklą, nebeveikianti skalbimo mašina – tai situacijos, kai laukti tiesiog nėra kada. Tokiais atvejais paskola gali būti sprendimas, padedantis greitai atkurti gyvenimo kokybę ar išvengti dar didesnių finansinių nuostolių.

Kita vertus, jei planuojate skolintis tam, kas bus suvartota greitai ir neduoda finansinės naudos ateityje, vertėtų labai gerai pagalvoti. Pavyzdžiui, kelionė, nauja buitinė technika ar telefonas – tai ne poreikiai, o norai, kuriems galima susitaupyti per tam tikrą laiką. Jei trokštamas pirkinys skirtas trumpalaikiam vartojimui, pirmiausia paskaičiuokite, per kiek laiko galėtumėte jam sutaupyti. Gali būti, kad taupant kelis mėnesius, pirkinį galite įsigyti be paskolos – tuomet skolintis neverta, išvengsite palūkanų mokėjimo.

Prieš nusprenddami kreiptis dėl paskolos, būtinai įvertinkite savo finansines galimybes ją grąžinti. Sudarykite būsimo mėnesio biudžetą su naujos paskolos įmoka: ar išlaidos neviršys pajamų, jei reikės kas

mėnesį mokėti, tarkime, papildomus 200 €? Ar galėsite tą sumą atsidėti kiekvieną mėnesį, neatimant iš kitų būtinų poreikių? Jei matote, kad biudžete tam nėra vietos, skolintis šiuo metu būtų neatsakinga. Jeigu vis dėlto nusprendėte, kad paskolos reikia, pasiskaičiuokite maksimalią sumą, kurią galite skirti mėnesio įmokoms. Lietuvoje galioja atsakingojo skolinimo nuostatai, pagal kuriuos visų finansinių įsipareigojimų dydis neturėtų viršyti 40% šeimos pajamų. Pavyzdžiui, jei šeimos pajamos – 2000 € per mėnesį, visų paskolų įmokos neturėtų viršyti 800 € per mėnesį. Vis dėlto finansinį saugumą labiau užtikrinsite, jei stengsitės neperlipti ~30% pajamų ribos finansiniams įsipareigojimams – taip liks pakankamai lėšų pragyvenimui ir nesugrius biudžetas, jei padidėtų palūkanos ar atsirastų naujų išlaidų.

Svarbu: jūsų finansinę situaciją ir galimybes grąžinti paskolą vertinate ne tik jūs pats – tai daro ir kredito davėjai. Atsakingos įmonės paskolų visiems nedalina: jei mato, kad paskola per daug apsunkins jūsų biudžetą, jos tiesiog nesuteikia. Tai nėra nesėkmė, o signalas sustoti ir pergalvoti savo veiksmus – vadinasi turite palaukti, sumažinti kitas išlaidas ar sustiprinti finansinį rezervą. Tokiu atveju, nesikreipkite į marginalius, nepatikimus kreditorius, kurie žada paskolą „be jokių klausimų“ – taip tik įklimsite į skolų spąstus.

Paskolos kaina

Paskola – tai ne tik pasiskolinta suma. Ji visada turi **kainą**: palūkanas ir įvairius mokesčius (sutarties sudarymo, administravimo ir kt.). Jei imsite būsto paskolą, atkreipkite dėmesį į palūkanų tipą: fiksuotos palūkanos nesikeičia, todėl mokėjimai išlieka stabilūs. Kintamos palūkanos priklauso nuo rinkos (pvz., EURIBOR), todėl, jei palūkanų norma pakyla, didėja ir jūsų mėnesio įmoka.

Jei planuojate vartojimo paskolą, vertinkite ją pagal trukmę ir kainą – trumpesnis laikotarpis reiškia mažiau palūkanų, bet didesnę mėnesio įmoką. Norėdami suprasti, kiek iš tiesų kainuos paskola, visada žiūrėkite į BVKKMN – *bendrą vartojimo kredito kainos metinę normą*. Tai procentas, kuris parodo, kiek bendrai mokėsite per metus, įskaitant visus mokesčius. Šis rodiklis leidžia lengviausiai palyginti skirtingų kreditorių pasiūlymus – kuo mažesnis BVKKMN, tuo pigesnė paskola.

Svarbu: nepamirškite sužinoti sutarties ir paslaugų administravimo mokesčių, kurie gali būti paslėpti sutarties sąlygose, ypač smulkiu šriftu. Kai kurios bendrovės skaičiuoja palūkanas ir nuo administracinių mokesčių, o ne nuo tik pasiskolintos sumos – taip neturėtų būti daroma, neapsigaukite.

Atkreipkite dėmesį į **įtartinus ženklus** – jei paskolą siūlanti įmonė jus skubina ir neduoda laiko apsispręsti, jei reikalauja iš anksto sumokėti tam tikrą mokestį (neva „sutarties mokestį“ ar pan.) dar prieš suteikiant kreditą, arba jei siūlomos sąlygos skamba pernelyg gerai, kad būtų tiesa – pavyzdžiui, paskola su 0% palūkanų visiems, labai didelė suma be jokio užstato, ir pan. Rinkoje pinigai kainuoja, tad nerealistiškai pigūs kreditai dažnai slepia spąstus.

Visada rinkitės tik iš žinomų, gerą reputaciją turinčių finansinių paslaugų teikėjų. Lietuvoje vartojimo kredito davėjai privalo turėti licenciją, o jų sąrašą skelbia Lietuvos bankas.

Paskolos tarp artimųjų

Skolindamiesi ar patys skolindami artimiems žmonėms, rizikuojate ne tik pinigais, bet ir santykiais. Net jei viskas atrodo paprasta, laikui bėgant toks susitarimas gali virsti konfliktu ir ilgalaikiu emociniu atspaudu. Neskubėkite skolinti: aiškiai aptarkite sąlygas – sumą, terminą, galimą grąžinimo grafiką. Jei paskola didesnė, verta ją užfiksuoti raštu – bent paprastu rašteliu su parašais. Tai ne nepasitikėjimo ženklas, o būdas apsaugoti abi puses nuo nesusipratimų.

FINANSINĖS SCHEMOS IR SUKČIAI

Finansiniai sukčiai tampa vis išmanesni – jie moka įtikinti, skubina, imituoja oficialias institucijas ir manipuliuoja emocijomis. Sukčiavimai gali atrodyti įvairiai – nuo „tikros“ banko žinutės ar kvietimo investuoti iki romantiško susirašinėjimo ar viliojančio darbo pasiūlymo. Ypač prieš didžiąsias žiemos šventes, kai žmonės skuba, atsipalaiduoja arba yra finansiškai jautresni, šie pavojai išauga kelis kartus.

Sukčiai naudojami išmaniomis technologijomis bei dirbtiniu intelektu, tačiau labiausiai – žmogaus emocijomis. Jie manipuliuoja skubėjimu, pasitikėjimu, baime ar smalsumu, kad aukos pačios atskleistų konfidencialią informaciją.

Pagrindiniai sukčiavimo tipai

- 1. Phishing (apsimetėliški laiškai ir svetainės)** – sukčiai siunčia laiškus ar SMS, skambina apsimeddami banku ar žinomu prekės ženklu, prašo „patvirtinti duomenis“ ar „apsaugoti paskyrą“. Paspaudus nuorodą, nukreipiama į netikrą svetainę, kur įvedus prisijungimus jie pavagiami.
- 2. Investiciniai sukčiai** – siūloma „unikali galimybė greitai praturtėti“, dažnai su suklastotais sėkmės pavyzdžiais, garsiais vardais ar egzotiškais įmonėmis. Žadama didelė grąža be rizikos – o tai pagrindinis apgaulės ženklas.
- 3. Romantinės apgavystės** – sukčiai apsimeta ieškančiais meilės žmonėmis, ilgai kuria emocinį ryšį, o vėliau išgalvoja „krizę“ – ligą, bilietus, skolas – ir prašo pinigų. Kai tik gauna, dingsta.
- 4. „Pinigų mulai“** – žadama lengva uždarbio galimybė, tereikia „pervesti pinigus“ ar „priimti mokėjimus“ į savo sąskaitą. Taip žmogus tampa neteisėtų lėšų pervedimo grandimi ir gali būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn.

Būkite atsargūs su netikėtais skambučiais, SMS ar el. laiškais. Jei kas nors prašo įdiegti programą, pervesti pinigus į „saugią sąskaitą“ ar atidaryti nuorodą – sustokite. Prisiminkite, ar išvis turite sąskaitą tame banke, ar tikrai laukiate siuntinio, ar esate kaip nors susiję su minima įstaiga. Patikrinkite informaciją oficialiais kontaktais, o ne pagal atsiųstą numerį ar nuorodą.

ATMINKITE:

- ▶ Patikimos įstaigos niekada neprašo telefonu ar el. paštu pateikti prisijungimų prie banko, kortelės duomenų ar slaptažodžių. Jei prašo – tai sukčiai.
- ▶ Jei prašo sumokėti „sutarties“ ar „administravimo“ mokestį dar prieš gaunant paskolą – tai bus apgaulė. Patikimos įmonės tokius mokesčius įtraukia į paskolos grąžinimo grafiką.
- ▶ „Pasiūlymas galioja tik dabar!“ – vienas dažniausių sukčių triukų. Patikimos įmonės neskubina, suteikia laiko perskaityti sutartį ir apsispręsti.
- ▶ Patikimos investavimo platformos nesiūlo garantuoto pelno ir nevilioja „be rizikos“ pažadais. Jei kas nors žada didelę grąžą be aiškių paaiškinimų – tai sukčiai.
- ▶ Rašybos klaidos, keisti el. pašto adresai ar neprofesionalios svetainės – rimtas pavojaus signalas. Patikimi skolintojai naudoja saugius, užšifruotus puslapius (adresai prasideda „https“). Visada patikrinkite, ar finansinė įmonė turi Lietuvos banko licenciją. Jei informacijos nerandate – verčiau nesivelkite.

Lietuvos banko **testas apie sukčių**
pinkles – pasitikrinkite!

Ką daryti, jei tapote sukčių auka?

1. *Nedelsdami nutraukite kontaktą su sukčiais.*
2. *Kreipkitės į savo banką – užblokuokite korteles, sustabdykite mokėjimus.*
3. *Praneškite policijai ir Lietuvos bankui.*
4. *Saugokite visus įrodymus – el. laiškus, pranešimus, mokėjimo kopijas.*
5. *Jei atskleidėte asmeninius duomenis, stebėkite savo sąskaitas, keiskite slaptažodžius ir informuokite kredito biurus.*

INVESTAVIMAS IR KAUPIMAS ATEIČIAI

Taupydami ir sumaniai planuodami biudžetą, ilgainiui sukaupsite tam tikrą santaupų sumą. Tačiau laikyti pinigus grynaisiais ar tiesiog sąskaitoje nėra pats geriausias sprendimas, nes laikui bėgant pinigų perkamoji galia mažėja dėl infliacijos. Kainos kyla, tad 100 € šiandien ir 100 € po dešimt metų – ne tas pats. Štai kodėl verta svarstyti apie **investavimą** – savo pinigų „įdarbinimą“, siekiant išsaugoti ir padidinti jų vertę.

Investuodami galite apsaugoti savo santaupas nuo nuvertėjimo ir pasiekti ilgalaikių finansinių tikslų – pvz., sukaupti didesnę sumą pensijai, vaikų studijoms ar kitam svarbiam tikslui. Kuo anksčiau pradėsite investuoti, tuo geriau – kas mėnesį skiriant po keliolika ar keliasdešimt eurų, per daugelį metų investicijos gali užaugti iki reikšmingos sumos (ypač jei gaunama tam tikra grąža). Žinoma, investuojant svarbu suprasti, kad grąža nėra garantuota ir visuomet susijusi su rizika. Todėl kiekvienas turi rasti sau priimtina rizikos lygį – nuo visiškai saugių indėlių iki rizikingesnių akcijų ar fondų.

Populiariausios investavimo priemonės

Investuoti galima į įvairius finansinius produktus ir turto klases: nuo visiškai saugių indėlių iki rizikingų akcijų ar net kriptoturto. Kiekviena priemonė turi savų privalumų, rizikų ir tinkamumą priklausomai nuo investuotojo tikslų bei rizikos tolerancijos:

- ▶ **Indėliai banke:** jūs banke padedate tam tikrą sumą nustatytam laikotarpiui, o bankas jums moka palūkanas. Indėliai labai saugūs – Lietuvoje indėliai iki 100 000 € yra apdrausti valstybės, todėl net bankui bankrutavus jūsų indėliai (iki tos sumos) būtų grąžinti. Tačiau palūkanų norma labai nedidelė, todėl uždirbsite nedaug. Indėliai tinka kaip trumpalaikė investicija ar rezervinių lėšų saugojimo būdas, kai prioritetas – saugumas, o ne didelė grąža.
- ▶ **Obligacijos:** jūs paskolinate pinigus obligaciją išleidusiai institucijai ir gaudate nustatytas palūkanas. Obligacijos laikomos palyginti saugia investicija, tačiau jų vertė svyruoja priklausomai nuo rinkos palūkanų pokyčių. Grąža paprastai didesnė nei indėlių, tačiau kai kurioms įmonių obligacijoms būdinga bankroto rizika (reikia įvertinti įmonės finansinę būklę), obligacijų fondai ar pirkimas per biržą reikalauja šiek tiek žinių. Obligacijos tinka norintiems stabilios, vidutinės rizikos investicijos, ypač diversifikuojant portfelį.

- ▶ **Akcijos:** pirkdami akcijas, tampate mažu bendrovės bendrasavininku ir turite teisę į dalį jos pelno (dažniausiai per dividendus) bei į turto dalį, jei įmonė likviduojama. Ilguoju laikotarpiu akcijos istoriškai duoda didesnę grąžą nei obligacijos, be to, galite uždirbti ir iš akcijų kainos padidėjimo. Tačiau akcijų vertė gali smarkiai svyruoti, trumpuoju laikotarpiu galima patirti nuostolių. Investavimas į atskiras akcijas reikalauja žinių apie rinką ir tinka tiems, kas siekia didesnės grąžos bei toleruoja riziką.
- ▶ **Investiciniai fondai:** daugelio investuotojų pinigai sutelkiami ir investuojami pagal tam tikrą strategiją. Fondai suteikia diversifikaciją net ir su nedidele investuota suma – jūsų pinigai išskaidomi per daug akcijų ar obligacijų, galima pasirinkti rizikos lygį. Tai patogiu pradedantiesiems arba neturintiems laiko gilintis į atskiras akcijas. Tačiau aktyvūs fondai ima valdymo mokesť, kuris sumažina grąžą, ir ne visi fondai pasiekia gerų rezultatų.
- ▶ **Pensijų fondai:** jūsų pensijos įmokos automatiškai investuojamos į įvairius vertybinius popierius, riziką pritaikant jūsų amžiui. Galioja valstybės paskata – II pakopoje gaunate papildomą įmoką nuo vidutinio atlyginimo, III pakopoje – gyventojų pajamų mokesčio lengvatą nuo įmokų. Tačiau II pakopos lėšų negalima atsiimti iki pensijos, III pakopoje – su apribojimais.
- ▶ **Investicinis gyvybės draudimas:** dalis jūsų įmokos skiriama draudimui, dalis investuojama į pasirinktus fondus. Tinka, kai norite finansinės šeimos apsaugos nelaimės atveju ir kartu investuoti, bet sutarties sąlygos dažnai būna sudėtingos, nuskaičiuojami nemaži administraciniai mokesčiai.
- ▶ **Sutelktinis finansavimas ir tarpusavio skolinimas:** jūs galite skolinti pinigus kitiems žmonėms arba verslams ir uždirbti didesnes palūkanas nei banke. Patys pasirenkate, kam skolinti, tačiau klientai ir rizikingesni nei banke – gali negrąžinti pinigų ar bankrutuoti. Šios investicijos laikomos vidutinės arba didesnės rizikos, tinka suprantantiems riziką ir norintiems pajvairinti investicijų portfelį.
- ▶ **Kripto valiutos:** per specialias platformas perkate skaitmenines valiutas (pvz., „Bitcoin“, „Ethereum“), tikėdamiesi uždirbti grąžą. Tačiau kainų svyravimai yra labai dideli, galimos kibernetinės atakos, o turtas nėra apdraustas ar reguliuojamas valstybės, todėl kripto valiutos tinka tik gerai riziką suvokiantiems investuotojams ir kaip maža portfelio dalis.
- ▶ **Nekilnojamasis turtas (NT):** investuodami į butą, namą, garažą ar sklypą, galite uždirbti tiek iš nuomos pajamų, tiek iš turto vertės augimo laikui bėgant. Tai apčiuopiama ir gana saugi investicija, dažnai išlaikanti vertę net infliacijos laikotarpiais. Tačiau reikalauja pradinio įnašo ir lėšų priežiūrai bei mokesčiams, o staiga prireikus pinigų, pardavimas gali užtrukti.

- ▶ **Auksas ir taurieji metalai:** auksas tradiciškai laikomas vertės saugotoju per ilgą laiką, nes jo kiekis ribotas ir jis brangsta kartu su infliacija, tačiau jis neduoda palūkanų ar dividendų, jo kaina kinta kasdien ir gali būti ilgi periodai, kai jis pinga. Todėl auksas dažnai rekomenduojamas kaip diversifikavimo priemonė – saugesnė turto dalis, kuri išlaiko vertę per krizes. Galima investuoti per fizinį auksą (pvz., monetas, luitus) ar per finansines priemones (auksu grįstus fondus).
- ▶ **Menas, kolekcinės vertybės** – siaura sritis, reikalaujanti daug žinių, sunku greitai parduoti už gerą kainą.

Taigi, pirmiausia – įsivardinkite savo **tikslą ir laikotarpį**. Ar investuojate 1–2 metams (tuomet tinka saugesni instrumentai, kaip indėliai, trumpalaikės obligacijos), ar 5–10 metų (galima svarstyti ir akcijas, fondus, NT), o gal 20–čiai ar daugiau metų (tuomet drąsiau galima rinktis akcijas, nes per ilgą laiką jos atperka svyravimus). Nepamirškite įvertinti ir **likvidumo** – kaip greitai galėsite atgauti pinigus, jei jų prireiktų. Pvz., pinigus iš indėlio ar investicinio fondo galima išsiimti gana greitai, o nekilnojamąjį turtą ar meno kūrinį gali tekti pardavinėti mėnesius. Kuo investicija mažiau likvidi, tuo svarbiau planuoti iš anksto, kad netektų parduoti nuostolingai, kai pinigų reikia skubiai.

Antra, įsivertinkite **rizikos toleranciją**: kaip jausitės, jei investicijos vertė laikinai sumažės 20%? Jei tai keltų stresą – rinkitės saugesnius variantus (obligacijų fondus, indėlius). Jei esate pasiryžę rizikuoti dėl didesnės grąžos – galite didesnę dalį portfelio skirti akcijoms ar kitoms rizikingesnėms investicijoms.

Trečia, **diversifikuokite** – nesudėkite visų pinigų į vieną vietą. Geriau portfelį padalyti: pvz., dalį laikyti indėlyje (kaip rezervą), dalį – pensijų fonde, dalį – akcijų indekso fonde. Taip sumažinsite riziką, kad nesėkmė vienur stipriai pakenks bendrai finansinei būklei.

Svarbu: nepamirškite mokesčių. Skirtingoms investicinėms priemonėms taikomos skirtingos taisyklės – nuo palūkanų ar dividendų iki pelno, gauto pardavus investicijas. Lietuvoje dalis ilgalaikių investicijų (laikomų ilgiau nei 2 metus) gali būti neapmokestinama, o viršijus nustatytą ribą taikomas gyventojų pajamų mokestis (GPM). Pensijų fonduose ir gyvybės draudime galioja papildomos mokestinės lengvatos, kurios padeda kaupti efektyviau. Išsiaiškinkite taisyklės konkreitiems sprendimams, kad galėtumėte planuoti pelną realistiškai ir išvengti netikėtumų vėliau.

Lietuvos
banko
**testas apie
investavimą** –
pasitikrinkite!

NAUDINGI ĮRANKIAI

Biudžeto planavimo šablonas

Mėnuo:

Planuojamos pajamos		Faktinės pajamos	
50% poreikiams būtų		Išlaidos poreikiams	
30% norams būtų		Išlaidos norams	
20% taupymui būtų		Sutaupyta	

Poreikiai	Planuojama (€)	Faktiškai (€)
Būsto nuoma / paskola		
Komunaliniai ir kiti mokesčiai		
Maistas ir buitinės prekės		
Transportas / degalai		
Kitos būtinos išlaidos		
Iš viso:		

Norai	Planuojama (€)	Faktiškai (€)
Kavinės, restoranai		
Drabužiai, avalynė		
Pramogos, hobiai		
Kelionės, atostogos		
Kiti pirkiniai ir išlaidos		
Iš viso:		

Taupymas	Planuojama (€)	Faktiškai (€)
Neliečiamos santaupos (finansinė pagalbė)		
Ankstesnis skolos/paskolų grąžinimas		
Taupymas tikslui		
Investicijos/pensijų fondas		
Iš viso:		

Programėlės

Toshl Finance – seka pajamas, išlaidas ir sąskaitas, leidžia matyti aiškius grafikus, kur dingsta pinigai.

EveryDollar – „zero-based“ biudžeto principas: kiekvienas euras turi paskirtį.

Honeydue – poroms skirta programėlė, leidžianti bendrai valdyti biudžetą ir stebėti sąskaitas.

Goodbudget – „vokelių“ biudžeto principas, išlaidos skirstomos į virtualias kategorijas.

Splitwise – padeda lengvai dalintis bendromis išlaidomis su draugais ar šeima (pvz., kelionėms, nuomai, dovanoms).

Internetiniai puslapiai

Lietuvos banko – būsto paskolų skaičiuoklė, patikima informacija apie pinigų valdymą ir finansinius produktus.

Sodros – individualios veiklos, pensijos skaičiuoklės.

VMI – žemės mokesčio, metinio neapmokestinamojo pajamų dydžio skaičiuoklės.

Atlyginimo-skaiciuokle.lt – atlyginimo skaičiuoklė.

APIBENDRINIMAS

- ▶ **Išleiskite mažiau nei uždirbate:** tai fundamentali taisyklė, užtikrinanti finansinę pusiausvyrą. Nuolat stebėkite, kad jūsų išlaidos neviršytų pajamų, o geriausia – kad liktų dalis santaupoms.
- ▶ **Turėkite biudžetą:** sudarykite mėnesio biudžetą ir laikykitės jo. Aiškų pajamų–išlaidų planas padeda jaustis užtikrinčiau, išvengti streso ir gyventi pagal savo galimybes. Reguliariai peržiūrėkite ir koreguokite biudžetą, prisitaikant prie pokyčių (pvz., pajamų padidėjimo ar naujų išlaidų).
- ▶ **Taupykite nuosekliai:** net jei pradžioje tai bus mažos sumos, ugdykite įprotį kiekvieną mėnesį atidėti dalį pajamų. Sukaupę „finansinę pagalvę“, jausitės saugiau ir išvengsite skolų netikėtose situacijose. Vėliau galėsite taupyti ir didesniems tikslams – pradiniam įnašui būstui, automobilio pirkimui be paskolos ir pan.
- ▶ **Skolinkitės protingai:** paskola nėra blogis, jei ji paimta dėl geros priežasties ir pagal galimybes. Venkite skolintis impulsyviai.
- ▶ **Domėkitės ir mokykitės:** finansų pasaulis keičiasi, atsiranda naujų produktų, technologijų. Skirkite laiko finansinio raštingumo stiprinimui – skaitykite patikimus šaltinius, išbandykite skaičiuokles, atlikite testus. Kuo daugiau žinių turėsite, tuo tvirčiau jausitės valdydami savo pinigus. Jei kažko nesuprantate, nebijokite paklausti specialistų – geriau pasitikslinti, nei padaryti brangią klaidą.
- ▶ **Išlikite budrūs:** saugokite savo asmeninius ir finansinius duomenis, neatsiduokite jų sukčiams. Krišškai vertinkite „super pasiūlymus“ – tiek skolinantis, tiek investuojant. Laikykitės taisyklės: *jei pasiūlymas atrodo per geras, kad būtų tiesa – greičiausiai tai apgaulė*. Vėčiau praleisti abejotinę progą, nei rizikuoti prarasti savo sunkiai uždirbtus pinigus.

Finansiškai raštingu nebūnama iš karto – tai kelionė, mokymosi ir įpročių formavimo procesas. Svarbiausia yra pradėti ir žengti žingsnį po žingsnio: galbūt šią savaitę pabandykite sekti išlaidas, kitą savaitę – atsidėti pirmus 20 € santaupoms, dar vėliau – perskaitysite straipsnį apie investavimą. Kiekvienas mažas žingsnelis artina jus prie geresnės finansinės ateities.

*Maži žingsniai
ilgainiui virsta
dideliais
pokyčiais.
Sėkmės!*

Projektą „**Nematomi finansai**“ inicijuoja ir turinį sukūrė atsakingo skolinimo platforma „**Credit24**“, priklausanti tarptautinei finansinių paslaugų bendrovei „**IPF Digital**“. Įmonė siekia didinti Lietuvos gyventojų finansinį raštingumą ir padėti žmonėms geriau suprasti kasdienes pinigų valdymo principus.

Nematomi
žmonės

Credit24

digital